

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHORS	Laaksonen, Linda Maria
TITLE	Korkeakoulutukseen hakeutuminen ja eriarvoisuus : etnografinen tutkimus lukiolaisten korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioista
YEAR	2024
DOI	https://doi.org/10.58957/tp.148868
VERSION	Publisher´s pdf

Copyright (c) 2024 Tiedepolitiikka

Tämä työ on lisensoitu [Creative Commons Nimeä 4.0 Kansainvälinen Julkinen -lisenssillä](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Korkeakoulutukseen hakeutuminen ja eriarvoisuus: etnografinen tutkimus lukiolaisten korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioista

Linda Maria Laaksonen

Muistan yhä ensimmäisen kasvatustieteen luennon, jolla olen ollut. Luento oli yhteinen kaikille kasvatustieteen koulutusohjelmille ja käsitteli suomalaisista koulutusjärjestelmää. Paikalle oli pyydetty vierailevia puhujia, ja luentosali oli täynnä. Kun tuli kysymysten aika, viittasin ja kysyin: mikäli suomalaisen koulutusjärjestelmän tavoitteena on taata kaikille yhtäläiset koulutusmahdollisuudet, miten näiden mahdollisuuksien toteutumisesta pidetään huolta? En ole vielä tähän päivään mennessä löytänyt täysin vedenpitävää vastausta kysymykseeni.

Kun lähdin tekemään tutkimusta lukiolaisten korkeakoulutukseen hakeutumisesta, keskeinen kysymys, joka minua kiinnosti, oli korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä eriarvoisuus ja se, miten erilaisista taustoista tulevien nuorten koulutuspolut eriyvät. Miten lupaus yhtäläisistä koulutusmahdollisuuksista muuttuu kilpailuun korkeakoulupaikoista? Vuosittain vain alle puolet kaikista korkeakoulutukseen hakeutuneista saavuttaa opiskelupaikan suomalaisesta ammattikorkeakoulusta tai yliopistosta. Kaikkein kilpailuimmille aloille, kuten esimerkiksi lääketieteeseen ja oikeustieteeseen, valikoituu jopa vain alle 5 % kakista hakijoista. (Vipunen, ei pvm.) Aiempi tutkimus on osoittanut, että korkeakoulutukseen valikoituminen eriytyy Suomessa (ks. esim. Nevala, 1999; Nori, 2011; Nori ym., 2021). Tutkimuksessani

olen kiinnostunut siitä, miten tämä eriytyminen lukioiden arjessa rakentuu. Väitöskirjani (Laaksonen, 2024) tutkimustehtävänä on selvittää, millaisia korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioita erilaisista taustoista ja lukioista tulevien nuorten on mahdollista hyödyntää. Tarkastelen tätä korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvän eriarvoisuuden näkökulmasta.

Tutkimukseni sijoittuu ajankohtaan, jossa korkeakoulujen opiskelijavalinnat ovat uudistuneet ja koulutuspolitiikan tavoitteiksi on asetettu nuorten korkeakoulutukseen siirtymisen sujuvoittaminen sekä korkeakouluopintojen mahdollistaminen mahdollisimman monelle uudelle opiskelijalle (opetus- ja kulttuuriministeriö, 2017). Lisäksi lukion näkökulmasta opiskelijavalintauudistus on kasvattanut lukion painoarvoa osana korkeakoulutukseen hakeutumista. Tähän on johtanut erityisesti lukion ylioppilaskirjoitusten arvosanojen perusteella todistusvalinnassa valittavien opiskelijoiden määrän kasvattaminen.

Vaikka kirjoitan, että tutkimukseni asettuu koulutuspoliittisen uudistuksen aikaan, en kuitenkaan tarkoita, että uudistus ja uudistuminen olisivat vain tämän tutkimuksen kontekstin ja ajan erityispiirteitä. Korkeakoulutukseen valikoitumisen esteet ja hidasteet ovat vaihdelleet kautta aikojen, eikä korkeakoulutukseen valikoituminen ole koskaan ollut täysin mutkatonta. Vastaavasti voidaan ajatella, että koulutuspolitiikka

on harvoin myöskään täysin suoriivaista ja ennalta arvattavaa; pikemminkin politiikka on alati liikkeessä ja muuttuvaa. (Ks. esim. Henry ym., 1997, s. 16–17; Saarinen, 2017; van Thiel & Leeuw, 2002.) Vastaavasti myöskään eriarvoisuus ei ole vain tämän ajan ja koulutuspolitiikan yksinomainen erityispiirre.

Eriarvoisuuden tarkasteluni keskiössä ovat yhteiskuntaluokkaan ja risteäviin eroihin, kuten sukupuoleen ja maahanmuuttotaustaan, liittyvät kysymykset (Crenshaw, 1989). Aiemman tutkimuksen perusteella tiedämme, että todennäköisimmin korkeakoulutukseen valikoituvat keskiluokkaisista ja ylemmistä yhteiskuntaluokkatoista tulevat kaupunkilaiset nuoret, joiden vanhemmilla on korkeakoulututkinto (Nori ym., 2021). Vastaavaa voidaan havaita myös lukiovalintaa tarkasteltaessa: peruskoulun jälkeen lukiokoulutukseen jatkavat todennäköisimmin korkeakoulutettujen vanhempien lapset (Härkönen & Sirniö, 2020). Todellisuudessa ei kuitenkaan ole olemassa ”keskivertolukiolaista”, kuten yksi tutkimuskouluni opettajista totesi. Tämä sitaatti on kulkenut tutkimukseni matkassa kiteyttäen sen, miten moninaisista taustoista tämän päivän lukiolaiset tulevat lukioon.

Vastatakseni tutkimustehtävääni hyödynsin erityisesti yhteiskuntaluokkaa tutkineen sosiologi Pierre Bourdieun teorioita (1984; 1996). Hänen käsitteensä *habitus*, *kenttä* ja *pääoma* ovat työkaluja, joilla

voidaan ymmärtää, miten nuorten erilaiset lähtökohdat muovaavat heidän mahdollisuuksiaan korkeakoulutukseen hakeutumisessa. Bourdieu jakaa pääoman käsitteen kolmeen eri muotoon: taloudelliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen pääomaan. Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä taloudellisen pääoman investoiminen ei ole suoraan mahdollista, sillä rahalla ei voi esimerkiksi ostaa opiskelupaikkaa lukukausimaksujen muodossa. Tällaisissa tilanteissa korostuvat epäsuorat keinot hyödyntää käytettävissä olevaa pääomaa sekä pääoman muiden muotojen arvo. Taloudellista pääomaa on mahdollista hyödyntää epäsuorasti esimerkiksi ostamalla yksityinen valmennuskurssi (ks. esim. Kosunen, 2018; Laaksonen & Kosunen, 2024). Tällöin tavoitteena on saavuttaa rahaa vastaan tietoa ja taitoa, josta olisi hyötyä korkeakoulutukseen hakeutumisessa. Kulttuurista pääomaa korkeakoulutukseen hakeutumisessa edustavat esimerkiksi korkeat ylioppilaskirjoitusten arvosanat. Sosiaalista pääomaa taas voi olla vaikkapa mahdollisuus saada tietoa korkeakoulutukseen hakeutumisesta korkeakoulussa opiskeluilta perheenjäseniltä.

Korkeakoulutukseen hakeutumisen strategiat ja tieto

Tutkimukselleni keskeisenä käsitteenä kehitin korkeakoulutukseen hakeutumisen strategian käsitteen. Tällä tarkoitin erilaisia suunnitelmia ja toimintatapoja, joita nuoret hyödyntävät korkeakoulutukseen hakeutuessaan. Korkeakoulutukseen hakeutumisen strategia pitää sisällään kysymyksen siitä, *mihin* lukiolaiset suunnittelevat hakeutuvansa ja *miten* he pyrkivät pääsemään koulutukseen. Korkeakoulu-

tukseen hakeutumisen strategian *mihin* rakentuu suhteessa siihen, minkälaisia valintoja yksilö pitää itselleen mahdollisina ja sopivina. Korkeakoulutukseen hakeutuminen ei koskaan ole valinta ”kaikista mahdollisista vaihtoehdoista”, vaan jokaisen valikko itselle sopivina ja mahdollisina pidetyistä valinnoista on aina tavalla tai toisella rajattu. Korkeakoulutukseen hakeutumisen strategian *miten* puolestaan pitää sisällään konkreettiset valinnat ja keinot, joilla yksilö pyrkii pääsemään koulutukseen. Korkeakoulutukseen hakeutumisen strategia pitää sisällään myös mahdollisuuden olla hakeutumatta lainkaan sekä kysymyksen siitä, *mihin* ja *miten* ei hakeuduta.

Bourdieu (1984) korostaa, että yksilöiden valinnat ovat vahvasti sidoksissa heidän habitukseensa ja pääomaansa. Näin ollen valinnat, joita teemme, ovat siis aina osin tiedostamattomia. Näen kuitenkin, että nuoret voivat tehdä myös strategisia ja tietoisia valintoja korkeakoulutukseen hakeutuessaan – tai ainakin näistä valinnoista monesti puhutaan sellaisina. Koulutuspoliittinen kehys ja ohjaus asettaa nuoret tilanteeseen, jossa heidän on tehtävä valintoja. Nämä valinnat nuoret täyttävät opintopolun korkeakoulujen hakulomakkeeseen valiten erilaisten vaihtoehtojen joukosta. Korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioissa pyrin tuomaan yhteen kasvatussosiologisen keskustelun valinnoista ja siitä, minkälaisia reunaehtoja korkeakoulutukseen hakeutumiselle muodostuu, mutta samalla myös pyrin tavoittamaan sen kehysten, jossa nuoria ohjataan tekemään valintoja tänä päivänä.

Osana korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioita olen ollut erityisen kiinnostunut tiedosta ja sen roolista korkeakoulutukseen hakeutumisessa. Tieto ei ole vain

staattinen resurssi, joka rajoittuu koulutuksen kentälle, vaan se kietoutuu monin tavoin eriarvoisuuteen ja siihen, millainen pääsy erilaisista taustoista tulevilla lukiolaisilla on tietoon. Hyödynsin tutkimuksessani fyysikko ja filosofi Karen Baradin (2007) ajattelua, jonka myötä kurotan kohti uusmaterialismia. Baradin mukaan tieto on aina sidoksissa tiedon tuottajiin ja sitä ympäröivään maailmaan. Tämä tarkoittaa, että tieto rakentuu suhteessa aikaan, tilaan, materiaan, ruumiillisuuteen ja erilaisiin kokemuksiin. Näin ollen korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä tieto voidaan ymmärtää materiaalis-diskursiivisesti rakentuvaksi. Tutkimuksessani keskeisiä materiaalis-diskursiivisia tekijöitä ovat esimerkiksi opiskelijavalintauudistuksen ajankohta, valmennuskurssimateriaalit, lukiolaisten kokemukset sekä heidän käsityksensä itselleen sopivista koulutusvalinnoista. Keskeistä tutkimuksessani on myös huomio siitä, että korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä tieto ei ole vain virallista korkeakoulujen ja koulutusjärjestelmän sisällä tuotettua tietoa. Pikemminkin tieto rakentuu pirstaleisesti monissa eri konteksteissa ja tasoissa. Arjen tasolla tietoa saadaan esimerkiksi lukion opinto-ohjaajilta, kotoa, kavereilta, mediasta ja valmennuskurssitoimijoiden materiaaleista. Korkeakoulutukseen hakeutuminen muovaava tieto rakentuu pienistä muruista, joita nuoret kohtaavat koulutuspolkunsa varrella.

Lukioiden arkea tutkimassa

Tutkimukseni on etnografinen tutkimus. Etnografia tutkimusmenetelmänä mahdollistaa syventymisen siihen, mitä lukioiden arjessa tapahtuu. Tutkimuksen teon

aikana vietin vuoden kahdella lukiolla ja puoli vuotta kolmannella lukiolla havainnoiden ja haastellen lukiolaisia sekä opetushenkilökuntaa. Kenttäjaksojen aikana osallistuin läpi lukiovuoden erilaisiin tapahtumiin, kuten joulujuhlaan, penkkareihin, vanhojen tansseihin ja keväthuhlaan. Lisäksi olin läsnä lukioiden arjessa koulun käytävillä, oppitunneilla, opettajien kokouksissa sekä opinto-ohjaajien ja opiskelijoiden tapaamisissa.

Tutkimuskouluina toimivat kolme pääkaupunkiseudulla sijaitsevaa lukiota (kenttäkoulut 1–3). Lukiot on valikoitu siten, että ne sijoittuvat eri kolmanneksiin sisäänpääsykeskiarvoja tarkasteltaessa. Ensimmäisen lukion sisäänpääsykeskiarvo kuuluu lukiokentän korkeimpaan kolmannekseen. Toisen lukion sisäänpääsykeskiarvo sijoittuu keskimmäiseen kolmannekseen, ja lukio tarjoaa painotettua opetusta taideaineissa. Kolmas lukio sijoittuu alimpaan kolmannekseen, ja sen opiskelijoista moni opiskeli suomi toisena kielenä opimäärän mukaisesti.

Erilaisia taustoja ja erilaisia strategioita

Voidaan kysyä, miltä näyttää korkeakoulutukseen hakeutuvan lukiolaisen maailma? Lainaan Baradia (2003/2019, s. 829), joka kirjoittaa:

Me emme saavuta tietoa seisomalla maailman ulkopuolella; me tiedämme, koska ”me” olemme maailmasta. Yhtäläisesti voidaan ajatella, että maailma, jossa me elämme, muovautuu sen mukaan mitä me tiedämme.

Tutkimukseni yksi merkittävimmistä havainnoista on, että nuorten pääsy korkeakoulutukseen hakeutumisessa keskeisen tiedon

äärelle vaihtelee ja osalla lukiolaisista on etuoikeutetumpi pääsy tietoon. Baradia mukaillen voidaan kysyä: miten samalla myös ne maailmat, joissa nuoret elävät arkeaan ja hakeutuvat korkeakoulutukseen, eriytyvät? Osalle tutkimukseni nuorista korkeakoulutukseen hakeutuminen oli odotettu, jopa itsestään selvä seuraava askel koulutuspolulla. Osalle nuorista korkeakoulutukseen hakeutuminen näyttäytyi vierana maailmana tai sellaisena, joka ei välttämättä olisi heille sopiva tai saavutettavissa oleva vaihtoehto.

Pääsy korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvään tietoon kiinnittyi lukiolaisten perhetaustoihin. Keskiluokkaisista ja sitä ylemmistä taustoista tulevilla nuorilla oli monesti mahdollisuus saada kotoa tietoa korkeakoulutukseen hakeutumisesta ja siitä, minkälaista korkeakoulutuksessa opiskelu voisi olla. Yksi tutkimukseni nuorista, Viola, kertoi että hänelle korkeakouluun hakeutuminen on aina ollut itsestään selvää eikä hän ole pohtinut muita vaihtoehtoja. Hän oli hakeutumas- samalle alalle, jolla hänen toinen vanhempansa on opiskellut ja jossa hänen isoveljensä opiskelee parhaillaan. Veljeltään hän oli jo saanut neuvoja siitä, mitä kursseja kannattaa valita sitten, kun aloittaa korkeakouluopinnot. Kaikilla nuorilla ei ollut pääsyä tällaiseen tietoon, ja korkeakoulutukseen hakeutuminen näyttäytyi usein vieraampana ja epävarmempana. Yksi näistä opiskelijoista oli Vanessa, joka kertoi:

No siis ei mun äiti tai isä tiää hirveesti mitään lukiosta tai Suomen kouluista tälle yli-päänsä. Paitsi sen mitä tapahtuu tällä hetkellä mun elämässä. Koska mä oon myös vanhin lapsi, niin mä koen nää kaikki

asiat ekana. [- -] Kyl mä ymmärrän, et tääl pitää olla niinku enemmän itsenäisempi, mut jos sä et vaan niinku tiedä mitään. Mul on just se, et mä en oikeen edes tiedä mitä mun kuuluu kysyä.

Koulutusjärjestelmän tuntemukseen liittyvät kysymykset korostuivat erityisesti maahanmuuttotaustaisten nuorten kohdalla. Osalla maahanmuuttotaustaisista nuorista myös suomen kielen osaamiseen liittyi haasteita. Korkeakoulutukseen hakeutumisessa muut kielet kuin suomi ja ruotsi tulivat harvoin tunnistetuksi arvokkaina. Lisäksi, mikäli opiskelijan kielitaito ei ollut vielä kovinkaan vahva, lukio-opinnot suomeksi saattoivat olla haastavia. Lukioiden arjessa monikielisyttä ei aina tunnistettu voimavaraksi vaan pikemminkin haasteeksi. Osa nuorista oli lisäksi kohdannut kielitaitoonsa liittyviä ennakkoluuloja maahanmuuttotaustansa vuoksi. Lukioiden arjessa suomen kielen puhuminen äidinkielenä, valkoisuus ja keskiluokkaisuus muodostivat oletetun normin. Osalle nuorista tähän normiin sopiminen oli helpompaa kuin toisille.

Tämä johdattaa meidät seuraavien kysymysten äärelle: miten lukiokoulutus kohtaa ja tukee erilaisista taustoista tulevia nuoria? Minkälaista tietoa ja korkeakoulutukseen hakeutumiseen tarvittavia valmiuksia lukiokoulutus tuottaa nuorille? Toisin sanoen minkälaisin eväin nuoret lähtevät lukiosta kohti korkeakoulutusta?

Erilaisia lukioita ja erilaisia strategioita

Lukio on merkittävä sosiaalinen ympäristö, jossa nuorten korkeakoulutukseen hakeutumisen strategiat ja tieto muovautuvat. Tut-

kimuksessa havaittiin, että eri lukioilla tuotettu tieto erosi toisista. Jokaisella lukiolla muodostui omanlaisia ajatuksia siitä, minkälaiset koulutusvalinnat olisivat sen lukion opiskelijoille tyypillisiä ja mitkä eivät. Mainitsin aiemmin, että lukiolaisten korkeakoulutukseen hakeutumisen strategiat ja pääsy tietoon eriytyivät. Samassa lukiossa opiskelevien nuorten strategiat ja käytettävissä olevat pääomat kuitenkin muistuttivat monesti toisiaan. Esimerkiksi korkeimman keskiarvon lukiolla suositettiin kilpailtuja yliopistoaloja ja korkeakoulutukseen hakeutumista pidettiin usein itsestään selvänä. Alimman keskiarvon lukiolla lukiolaisten strategiat korkeakoulutukseen hakeutumisen suhteen olivat huomattavasti hajanaisempia.

Suomessa lukioihin haetaan opiskelijaksi peruskoulun keskiarvon perusteella. Tutkimukseni osoittaa viitteitä siitä, että lukiot eivät eriydy vain keskiarvojen perusteella. Korkeimman keskiarvon lukioon päätyy useimmiten nuoria, joilla on käytettävissään enemmän pääomia ja tietoa korkeakoulutukseen hakeutumisessa kuin alemman keskiarvon lukioilla. Aiemmasta tutkimuksesta (esim. Kosunen ym. 2024) tiedetään, että peruskoulujen välillä tapahtuu eriytymistä. Tutkimukseni on avaus vastaavasta tutkimuksesta lukiokoulutuksen kentältä.

Erilaiset toimijat tuottamassa korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvää tietoa

Tarve tiedolle korostui korkeakoulujen opiskelijavalintauudistuksen aikana. Opiskelijavalintojen uudistuessa korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä tieto muuttui ja vanheni nopeasti. Nopea-

tempoiset muutokset haastoivat sekä opiskelijoita että opetushenkilökuntaa. Yksi tutkimuskouluni opinto-ohjaajista kuvasi tätä:

Parhaimmillaan on käynyt niin, et tokalla sanoin opiskelijoille jotain ja seuraavana vuonna se olikin jo muuttunut. [– –] Pitää hakea kultaista keskietä niin, että opiskelijat saa tietoa, mutta etteivät he varaa itseään liikaa sen tiedon varaan, jos se muuttuukin.

Tarve tiedolle houkutteli lukioille yksityisiä valmennuskurssitoimijoita, jotka hyödynsivät tilannetta pyrkimällä tarjoamaan lukiolaisille ja opinto-ohjaajille ajankohtaista tietoa ja ennusteita siitä, miten opiskelijavalinnat tulisivat muuttumaan tulevaisuudessa. Lisäksi yksityiset valmennuskurssitoimijat tarjosivat valmennusta lukio-opintoihin, ylioppilaskirjoituksiin ja korkeakoulujen valintakokeisiin. Valmennuskursseihin liittyy kiinteästi taloudellisen eriarvoisuuden kysymyksiä, sillä kaikilla lukiolaisilla ei ollut mahdollisuutta hyödyntää kurseja ja valmennuskurssitoimijoiden tarjoamaa tietoa osana korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioitaan. Tutkimukseni keskeinen tulos on, että korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä tieto ei rajaudu vain julkisen lukiokoulutuksen sisälle eivätkä sitä tuota vain julkiset koulutustoimijat.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että korkeakoulutukseen hakeutuminen on kietoutunut perhetaustojen, lukioiden eriytymisen ja resurssien sekä laajemman yhteiskunnallisen eriarvoisuuden ja nuorten arkitodellisuuksien eriytymisen verkkoon. Väitän kuitenkin, että korkeakoulutukseen hakeutumiseen liittyvä eriarvoisuus ei ole vain koulutuksen kysymys

vaan laajempi yhteiskunnallinen kysymys – ja tämän kysymyksen lukiokoulutus kohtaa päivittäin. Koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta on kuitenkin tärkeää kysyä, minkälaisia korkeakoulutukseen hakeutumisen maisemia lukiolaisille muodostuu (ks. Bowe ym., 1994): millaiset valinnat näytettyvät nuorille mahdollisina ja millaiset valinnat jäävät vain kaukaisiksi heijastuksiksi horisonttiin? Aiempi tutkimus on tunnistanut, että nuoret saattavat kokea näköalattomuutta tilanteissa, joissa he ovat vaarassa jäädä koulutuksen ulkopuolelle. Tahdon kääntää tämän kysymyksen yksilöstä yhteiskuntaan ja koulutusjärjestelmän rakenteisiin. Missä määrin näköalattomuudessa on kyse siitä, että suomalainen koulutusjärjestelmä on näköalaton sen suhteen, miten kohdata moninaisista taustoista tulevia nuoria? On ongelmallista, mikäli suurin vastuu omista valinnoista ja niiden onnistumisesta asetetaan niille lukiolaisille, joilla on jo lähtökohtaisesti vähemmän mahdollisuuksia hakeutua korkeakoulutukseen. ■

Lähteet

- BARAD, K. (2003). Posthumanist performativity: Toward an understanding of how matter comes to matter. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 28(3), 801–831. <https://doi.org/10.1086/345321>
- BARAD, K. (2019). Posthumanistinen performatiivisuus: Kohti ymmärrystä siitä, miten materia merkityksellistyy (A. Arlander, käännt.). Teoksessa T. Nauha, A. Arlander, H. Järvinen & P. Porkola (toim.), *Performanssifilosofiaa: esitysten, esiintymisten ja performanssien filosofiasta performanssiajatteluuun* (s. 99–132). (Alkuperäinen

- julkaisu 2003) <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-353-016-4>
- BARAD, K. (2007). *Meeting the universe halfway: quantum physics and the entanglement of matter and meaning*. Duke University Press.
- BOURDIEU, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- BOURDIEU, P. (1996). *The state nobility: elite schools in the field of power*. Stanford University Press.
- BOWE, R., GEWIRTZ, S. & BALL, S. (1994). Captured by the discourse? Issues and concerns in researching “parental choice.” *British Journal of Sociology of Education*, 15, 63–78.
- CRENSHAW, K. (1989). Demarginalizing the intersection of race and sex: a black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory, and antiracist politics. *University of Chicago Legal Forum*, 140, 139–167.
- HENRY, M., LINGARD, B., RIZVI, F. & TAYLOR, S. (2013). *Educational policy and the politics of change*. Routledge.
- KOSUNEN, S. (2018). Access to higher education in Finland: emerging processes of hidden privatization. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 4(2), 67–77. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/20020317.2018.1487756>
- KOSUNEN, S., JUVONEN, S., PELTOLA, M. & HUILLA, H. (2024). *Koulu ja eriarvoisuus*. Gaudeamus.
- LAAKSONEN, L. M. (2024). *Korkeakoulutukseen hakeutumisen ja eriarvoisuus: etnografinen tutkimus lukiolaisten korkeakoulutukseen hakeutumisen strategioista* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-84-0665-5>
- LAAKSONEN, L. M. & KOSUNEN, S. (2024). Exploring private supplementary tutoring in Finnish general upper secondary education. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 10(1), 1–13. <https://doi.org/10.1080/20020317.2024.2302195>
- NEVALA, A. (1999). *Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa*. Suomen historiallinen seura.
- NORI, H. (2011). *Keille yliopiston portit avautuvat. Tutkimus suomalaisiin yliopistoihin ja eritieteenaloille valikoitumisesta* [väitöskirja, Turun yliopisto]. <https://urn.fi/URN:ISBN%20978-951-29-4526-9>
- NORI, H., JUUSOLA, H., KOHTAMÄKI, V., LYYTINEN, A. & KIVISTÖ, J. (2021). *Korkeakoulutuksen Saavutettavuus ja Tasa-arvo Suomessa ja Verrokimaissa: GATE-hankkeen loppuraportti*. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-057-8>
- OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ. (2017). *Korkeakoulutuksen ja tutkimuksen visio 2030*. <https://okm.fi/korkeakoulutuksen-ja-tutkimuksen-visio-2030>
- SAARINEN, T. (2017). Policy is what happens while you're busy doing something else: introduction to special issue on “language” indexing higher education policy. *Higher Education*, 73(4), 553–560. <https://doi.org/10.1007/s10734-016-0002-3>
- VAN THIEL, S. & LEEUW, F. L. (2002). The performance paradox in the public sector. *Public Performance & Management Review*, 25(3), 267–281. <https://doi.org/10.1080/15309576.2002.11643661>
- VIPUNEN. (Ei pvm.). Korkeakoulujen hakeneet ja paikan vastaanottaneet. Haettu 12.9.2024 osoitteesta https://vipunen.fi/fi-fi/_layouts/15/xlviewer.aspx?id=/fi-fi/Raportit/Haku%20ja%20valinta%20-%20korkeakoulu%20-%20live.xlsb